

ДІЯЛЬНІСТЬ ПОСТІЙНИХ КОМІСІЙ МІСЦЕВИХ РАД У СФЕРІ ЕКОЛОГІЇ ТА ЗАХИСТУ ДОВКІЛЛЯ

ACTIVITIES OF PERMANENT COMMISSIONS OF LOCAL COUNCILS IN ECOLOGY FIELD AND ENVIRONMENTAL PROTECTION FIELD

Смельяненко К.О., к.ю.н.,
старший викладач кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства
Національний університет біоресурсів і природокористування України

Стаття присвячена проблемам діяльності постійних комісій місцевих рад у сфері екології та захисту довкілля, зокрема функціям, межам компетенції та повноваженням постійних комісій місцевих рад. Автор статті звертає увагу на створення та діяльність постійних комісій місцевих рад, їх кількісний, якісний та персональний склад, нормативно-правове забезпечення, роль та ефективність функціонування в місцевих радах. Зокрема, автором проаналізовано передбачені законодавством можливості діяльності постійних комісій місцевих рад у сфері екології та захисту довкілля щодо попереднього розгляду та узгодження проектів нормативних актів ради громади; щодо розгляду, аналізу та внесення рекомендацій до проектів місцевого бюджету щодо місцевих екологічних програм; організації (сприяння в організації) громадських слухань щодо вирішення екологічних питань на території громади; попереднього погодження щодо розміщення на території громади об'єктів з ризиком забруднення довкілля; щодо контролю за дотриманням рішень місцевої ради у сфері екології та захисту довкілля; щодо здійснення моніторингу виконання місцевих екологічних програм; щодо здійснення заходів, пов'язаних з вирішенням місцевих екологічних проблем та завдань, поставлених перед депутатським корпусом жителями громади. В статті констатовано характерні особливості процедури вирішення робочих питань та прийняття рішень комісією, а також можливості політичного впливу депутатського корпусу на прийняття рішень шляхом використання регламентних особливостей роботи місцевої ради. В досліджуваному науковому доробку автором пропонуються ймовірні запобіжні заходи щодо ефективного виконання завдань постійною комісією місцевої ради у сфері екології та захисту довкілля; наголошується на встановленні критеріїв для висновків локальних актів комісії, які б унеможливили оскарження в подальшому рішень місцевої ради, що прийняті на підставі рішень комісії місцевої ради у сфері екології; встановлення регламентної відповідальності для членів екологічної комісії місцевої ради.

Ключові слова: постійні комісії місцевих рад, депутати місцевих рад, екологія, захист довкілля, місцева екологічна політика.

The article is devoted to the problems of the activities of the permanent commissions of local councils in the field of ecology and environmental protection, in particular, the functions, limits of competence and the authority of the permanent commissions of local councils. The author of the article draws attention to the creation and activity of permanent commissions of local councils, their qualitative, quantitative and personal composition, regulatory and legal support, the role and effectiveness of functioning in local councils. In particular, the author analyzed the possibilities of activity of standing commissions of local councils in the field of ecology and environmental protection provided by the legislation regarding the preliminary consideration and coordination of projects of normative acts of the community council; regarding consideration, analysis and introduction of recommendations to local budget projects regarding local environmental programs; organization (assistance in the organization) of public hearings regarding the resolution of environmental issues in the territory of the community; prior approval regarding placement of objects with a risk of environmental pollution on the territory of the community; regarding monitoring of compliance with decisions of the local council in the field of ecology and environmental protection; provided by the legislation regarding the implementation of measures related to the solution of local environmental problems and tasks set before the deputy corps by the community residents. The article states the characteristic features of the procedure for solving work issues and making decisions by the commission, as well as the possibility of political influence of the deputy corps on decision-making by using the regulatory features of the work of the local council. In the researched scientific work, the author proposes possible preventive measures for the effective performance of tasks by the local council's permanent commission in the field of ecology and environmental protection; it is emphasized to establish such limits of local acts that would make it impossible to appeal in the future the decisions of the local council, adopted on the basis of the decisions of the commissions of the local council in the field of ecology; establishment of regulatory responsibility for members of the environmental commission of the local council.

Key words: permanent commissions of local councils, deputies of local councils, ecology, environmental protection, local environmental policy.

Постановка проблеми. Місцеве самоврядування з часу останніх адміністративно-територіальних та інституційних перетворень набуває все більшого розвитку на шляху до ефективного врядування в сферах адміністративного управління, місцевої екологічної політики та захисту довкілля. Для ефективної роботи та здійснення депутатським корпусом повноважень місцевою радою Законом «Про місцеве самоврядування України» [1] передбачено створення постійних комісій для більш якісної роботи та прийняття обґрунтованих і виважених рішень ради, для чого створеній комісії місцевої ради надаються повноваження з аналізу, вивчення та підготовки рішень у певній сфері життєдіяльності громади. Однак, в багатьох місцевих радах робота постійних комісій ради часто-густо нівелюється та перетворюється у формальний внутрішній орган з підготовки та подальшого прийняття рішення місцевою радою. З іншого боку, постійні комісії рад «вмонтовуються» у вертикаль розподілу впливу політичних сил місцевої ради та експлуатуються для швидкого просування потрібних рішень. З практичної сторони, в процедурній частині організаційної роботи постійних комісій

місцевих рад запроваджується плаваючий контент повноважень про них в положеннях та регламентах місцевих рад і, відповідно, експлуатуються з більшою чи меншою ефективністю в потрібний час. Та одним з найгостріших питань у багатьох місцевих радах до сьогодні є непрофесійність депутатів рад в роботі профільних комісій, особливо з питань екології та захисту довкілля, які працюють на громадських засадах, що відповідно впливає на якість ухвалених ними рішень.

Аналіз останніх досліджень. Дослідження проблематики правового регулювання та діяльності постійних комісій місцевих рад у сфері екології та захисту довкілля залишається актуальними для науковців публічного та адміністративного напрямку та практиків екологічного напрямку і захисту довкілля в сфері місцевого самоврядування. Серед вчених-дослідників публічної адміністрації та муніципального права, що досліджували місцеве самоврядування в різних аспектах варто відзначити найвідоміших: В.Б. Авер'янов, С.С. Алексєєв, Ю.П., П.М. Рабінович, Ю.П. Битяк, О.В. Батанов, В.М. Кампо, С.Г. Серьогіна, А.О. Лазор, В.В. Носік, В.В. Ладиченко, Л.О. Головка,

О.Б. Німко, Н.О. Максименцева, О.Ф. Скакун, О.Ф. Фрицький, А.О. Осіпов, Б.Б. Сергієнко, І.Б. Коліушко, В.С. Куйбіда, М.В. Пітцик та інші. Зважаючи на досить велику кількість досліджуваних матеріалів щодо ефективності роботи органів місцевого самоврядування та місцевих органів державної влади, в даному дослідженні здійснюється основний акцент на діяльність постійних комісій місцевих рад як інструментарію для реалізації депутатських повноважень у сфері екології та захисту довкілля, так як даний напрямок є досить вузьким для дослідників адміністративного, конституційного та публічного права в цілому.

Формування мети статті. Дана стаття має своєю метою дослідження діяльності постійних комісій місцевих рад у сфері екології та захисту довкілля, зокрема в питаннях їх законодавчого та локального нормативного регулювання, якісного складу, аналізу повноважень, функцій та показників ефективності постійних комісій місцевих рад з питань екології та захисту довкілля.

Виклад основного матеріалу. Місцева екологічна політика завжди була одним з довгострокових елементів стратегій діяльності органів місцевого самоврядування в Україні. Адже ще з набранням чинності Угоди про асоціацію [2]. Україна взяла на себе зобов'язання наблизити своє законодавство до законодавства ЄС через прийняття Директиви Європейського Парламенту та Ради 2008/98/ЄС від 19.11.2008 року [3] про відходи. Запобігання виникненню відходів систематично розглядається в рамках стратегій країн ЄС і програмах запобігання відходам, які встановлюють у тому числі й обов'язки для органів місцевого самоврядування та реалізації їх функцій щодо захисту довкілля. Одним з результатів відповідної апроксимації законодавства стало внесення змін до Закону України «Про відходи» [4], зокрема пов'язаних з виконанням органами місцевого самоврядування покладених на них обов'язків у сфері поводження з твердими побутовими відходами, на чому наголошують провідні науковці галузі [5, с. 39].

Відповідно до частини другої ст. 11 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [6] саме місцеві ради зобов'язані надавати всебічну допомогу громадянам у здійсненні природоохоронної діяльності, враховувати їх пропозиції щодо поліпшення стану навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів, залучати громадян до участі у вирішенні питань охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів. І місцеві ради відповідно до Закону є відповідальними за екологію та захист довкілля на своїй території та в межах своєї компетенції. Тому майже кожна місцева рада для забезпечення належної та ефективної роботи депутатського корпусу вже на першій установчій сесії при формуванні регламенту ради утворює постійні комісії по суспільно-важливих напрямках діяльності, зокрема і з питань екології. Постійні комісії місцевих рад мають досить широкі повноваження і в змозі реалізувати місцеву екологічну політику через утворення постійної комісії ради у сфері екології та захисту довкілля або окремо або, як і в більшості місцевих рад, об'єднуючи в собі по декілька галузевих напрямків роботи ради. Статтею 47 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначено повноваження постійних комісій місцевих рад, які мають бути покладені за основу для їх діяльності у відповідних регламентах та положеннях про комісії, серед яких наступні:

1. Постійні комісії ради є органами ради, що обираються з числа її депутатів, для вивчення, попереднього розгляду і підготовки питань, які належать до її відання, здійснення контролю за виконанням рішень ради, її виконавчого комітету.

2. Постійні комісії обираються радою на строк її повноважень у складі голови і членів комісії. Всі інші питання структури комісії вирішуються відповідною комісією.

3. До складу постійних комісій не можуть бути обрані сільський, селищний, міський голова, секретар сільської, селищної, міської ради, голова районної у місті (у разі її створення), районної, обласної ради, їх заступники.

4. Постійні комісії за дорученням ради або за власною ініціативою попередньо розглядають проекти програм соціально-економічного і культурного розвитку, місцевого бюджету, звіти про виконання програм і бюджету, вивчають і готують питання про стан та розвиток відповідних галузей господарського і соціально-культурного будівництва, інші питання, які вносяться на розгляд ради, розробляють проекти рішень ради та готують висновки з цих питань, виступають на сесіях ради з доповідями і співдоповідями.

5. Постійні комісії попередньо розглядають кандидатури осіб, які пропонуються для обрання, затвердження, призначення або погодження відповідною радою, готують висновки з цих питань.

6. Постійні комісії за дорученням ради, голови, відповідно заступника голови районної у місті, районної ради чи першого заступника, заступника голови обласної ради, секретаря сільської, селищної, міської ради або за власною ініціативою вивчають діяльність підзвітних і підконтрольних рад та виконавчому комітету сільської, селищної, міської, районної у місті ради органів, а також з питань, віднесених до відання ради, місцевих державних адміністрацій, підприємств, установ та організацій, їх філіалів і відділень незалежно від форм власності та їх посадових осіб, подають за результатами перевірки рекомендації на розгляд їх керівників, а в необхідних випадках – на розгляд ради або виконавчого комітету сільської, селищної, міської, районної у місті ради; здійснюють контроль за виконанням рішень ради, виконавчого комітету сільської, селищної, міської, районної у місті ради.

7. Постійні комісії у питаннях, які належать до їх відання, та в порядку, визначеному законом, мають право отримувати від керівників органів, підприємств, установ, організацій та їх філіалів і відділень необхідні матеріали і документи.

8. Організація роботи постійної комісії ради покладається на голову комісії. Голова комісії скликає і веде засідання комісії, дає доручення членам комісії, представляє комісію у відносинах з іншими органами, об'єднаннями громадян, підприємствами, установами, організаціями, а також громадянами, організує роботу по реалізації висновків і рекомендацій комісії. У разі відсутності голови комісії або неможливості ним виконувати свої повноваження з інших причин його функції здійснює заступник голови комісії або секретар комісії.

9. Засідання постійної комісії скликається в міру необхідності і є правомочним, якщо в ньому бере участь не менш як половина від загального складу комісії.

10. За результатами вивчення і розгляду питань постійні комісії готують висновки і рекомендації. Висновки і рекомендації постійної комісії приймаються більшістю голосів від загального складу комісії і підписуються головою комісії, а в разі його відсутності - заступником голови або секретарем комісії. Протоколи засідань комісії підписуються головою і секретарем комісії. Висновки і рекомендації постійної комісії, протоколи її засідань є відкритими та оприлюднюються і надаються на запит відповідно до Закону України «Про доступ до публічної інформації» [7].

11. Рекомендації постійних комісій підлягають обов'язковому розгляду органами, підприємствами, установами, організаціями, посадовими особами, яким вони адресовані. Про результати розгляду і вжиті заходи повинно бути повідомлено комісіям у встановлений ними строк.

12. Постійна комісія для вивчення питань, розробки проєктів рішень ради може створювати підготовчі комісії і робочі групи з залученням представників громадськості, вчених і спеціалістів. Питання, які належать до відання кількох постійних комісій, можуть за ініціативою комісії, а також за дорученням ради, її голови, відповідно заступника голови районної у місті, районної ради чи першого заступника, заступника голови обласної ради, секретаря сільської, селищної, міської ради розглядатися постійними комісіями спільно. Висновки і рекомендації, прийняті постійними комісіями на їх спільних засіданнях, підписуються головами відповідних постійних комісій.

13. Депутати працюють у постійних комісіях на громадських засадах.

14. Постійні комісії є підзвітними раді та відповідальними перед нею.

15. Перелік, функціональна спрямованість і порядок організації роботи постійних комісій визначаються регламентом відповідної ради та Положенням про постійні комісії, що затверджується радою з урахуванням вимог Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» [8] щодо реалізації повноважень ради у здійсненні державної регуляторної політики постійними комісіями відповідної ради.

Відповідно до частини тринадцятої ст. 46 Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачено право постійних комісій на внесення пропозиції на розгляд ради, а також відповідно до частини дев'ятої ст. 49 Закону, що корелюється з частиною першою ст. 23 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад» [9], якою передбачено, що пропозиції і зауваження, висловлені депутатами на сесії ради, або передані в письмовій формі головному на сесії, розглядаються радою чи за її дорученням постійними комісіями ради або надсилаються на розгляд підзвітним і підконтрольним їй органам та посадовим особам, які зобов'язані розглянути ці пропозиції і зауваження у строки, встановлені радою, і про вжиті заходи повідомити депутатів та раду.

Тобто, постійна комісія місцевої ради виступає певним внутрішнім «мікро-майданчиком» для більш глибокого вивчення, аналізу та обговорення питань, що мають бути винесені до затвердження радою громади. Для депутата місцевої ради робота в постійній комісії – це більш дієва можливість реалізувати свої повноваження, застосовуючи при цьому усі свої компетентності та професійні навички. Найважливішим локальним документом ради є регламент, яким зазвичай рада визначає внутрішні механізми і процедурні питання своєї роботи і, зокрема роботи постійних комісій, про кожну з яких радою приймаються окремі положення (правила). Наприклад, Постійна комісія з питань екології Запорізької міської ради функціонує відповідно Положення про постійні комісії Запорізької міської ради від 27.01.2021 №29 [10] так як питання екології та захисту довкілля в місті Запоріжжя є гострим і проголошується одним з перших у передвиборчих програмах новообраних депутатів міськради. Однак, в деяких місцевих радах [11] діяльність постійних комісій охоплює декілька дотичних напрямків роботи депутатського корпусу, узагальнюючи та формалізуючи екологічний напрямок роботи ради.

Щодо кількісного складу постійних комісій рад, відповідно до п.1 ст. 28 Закону «Про статус депутатів місцевих рад» депутатські групи та фракції мають право на пропорційне представництво в постійних комісіях ради. І, на наш погляд, такий підхід відкрито легалізує лобізм в місцевій раді, в даному разі – в сфері екології та захисту довкілля в поєднанні з іншими напрямками діяльності комісії. Про засідання постійної комісії повинні бути повідомлені належним чином всі депутати-члени комісії – поштовим листом-повідомленням, листом на електронну пошту, смс-розсиланням на особисті телефонні номери членів комісії, повідомленнями, до прикладу, у вайбер-

групи чи закриті чати інших месенджерів виключно для робочих питань комісії з інформуванням про місце, час та порядок денний засідання екологічної комісії ради (google-посилання, якщо це передбачено положенням). Адже належне та вчасне повідомлення депутатів значно впливає на відвідуваність засідань комісії, підготовку до них та якісної нормотворчої роботи комісії. Постійна комісія ради у сфері екології може бути ефективною не лише у якісному оформленні протоколів своїх засідань та наданні висновків чи рекомендацій раді, як це часто відбувається у місцевій раді, але й у просуванні готових проєктів рішень, ініційованих комісією місцевої ради з екологічних питань та питань захисту довкілля (програми щодо запобігання шкідливих промислових викидів в атмосферу, управління та поводження з побутовими відходами та ін.).

В Україні близько 70 відсотків населення проживає в містах і мешканці міст найбільше перебувають у зоні ризиків, пов'язаних із впливом зміни клімату, про що свідчать дані дослідження «Оцінка вразливості до змін клімату: Україна», проведеного у 2014 році експертами Кліматичного форуму Східного партнерства та Робочої групи громадських організацій із зміни клімату. Найбільш значні серед них: тепловий удар і пов'язаний з ним ефект локального перегріву; збільшення попиту на охолодження приміщень протягом теплої пори року; уразливість, пов'язана з погіршенням якості та зменшенням кількості питної води; підвищені ризики підтоплення, непристосованість каналізаційних систем міст до зростання кількості опадів; вразливість різних груп населення в містах до зміни клімату підсилюється недостатністю зелених насаджень в Україні, а також стрімким зростанням забудови та збільшенням площі поверхонь, що поглинають тепло. Населення міст і селищ вразливі до дефіциту води та зменшення опадів, пересихання річок, зниження рівня ґрунтових вод, почастивання екстремальних погодних явищ. Дані питання завжди розглядаються на порядку денному дієвої постійної комісії місцевої ради в сфері екології та захисту довкілля. Адже відповідно до Індексу екологічної ефективності (Environmental Performance Index) Україна займає 60 місце. Найгірші показники в оцінці України становлять такі категорії: якість атмосферного повітря, умови для збереження біорізноманіття, стан екосистемних послуг, санітарія та управління відходами [12]. Звичайно крім депутатських комісій місцевих рад законодавством передбачено функціонування регіональної та місцевої комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій в Україні, однак слід зазначити, що програмні завдання та ініціативи належать саме місцевим радам, зокрема – постійним комісіям місцевих рад у сфері екології та захисту довкілля.

Висновки. З наведеного нами дослідження діяльності постійних комісій місцевих рад у сфері екології та захисту довкілля висновується, що ефективність та дієвість такого «профільного повноважного робочого підрозділу» місцевої ради визначається: по-перше, лояльністю вищого керівництва ради до персонального складу комісії; по-друге, розстановкою політичних впливів (безпосередньо керівництва ради та депутатських груп в раді (в т.ч. на противагу депутатським групам одна одній); по-третє, виконанням загальних завдань окремо від ініційованих радою; по-четверте, наявністю повноважень щодо ініціювання питань з пропозиціями представлення готових проєктів рішень з внесенням до порядку денного місцевої ради, які передбачені регламентом чи положенням про таку комісію. Саме через встановлення критеріїв для висновків екологічної комісії чи проєктів рішень ради, унеможливить невиконання або оскарження в подальшому рішень місцевої ради, які прийняті на підставі рішень комісії ради.

Загалом, комісії місцевих рад як в цілому, так і у сфері екології та захисту довкілля, законодавчо забезпечені

належним обсягом повноважень та відповідають усім демократичним принципам щодо формування, діяльності та виконання своїх функцій. Однак процедурні питання здатні політизувати та бюрократизувати діяльність комісії самими місцевими радами, які і визначають рівень дієвості та ефективності кожної з комісій ради, тому як рада є відповідальною за екологічну політику громади. Відповідно дієвість, ефективність та вчасність прийняття рішень комісіями з екологічних питань (розроблення та затвердження місцевих екологічних програм), захисту довкілля залежить від норм встановленої регламентної відповідальності кожного депутата-члена комісії, що й пропонується даним дослідженням як практична рекомендація. Слід відзначити, що саме на процедурних питаннях зосереджуються скаржники при оскарженні рішень місцевих рад. Також однією з пропозицій даного дослідження в питанні належного повідомлення депутатів-членів комісій для набрання кворуму та інформування з робочих питань, на наш погляд, було би доцільно також «прив'язати» їх (повідомлення) до google-календаря керівництва апарату міськради зі зберіганням протокольних рішень на загальному google-диску секретаріату міськради з доступом для кожного депутата постійної комісії. Для реалізації означеної нами пропозиції, крім технічних можливостей, необхідними є лише внесення змін до регламенту та положення про комісії місцевої ради та здійснення відповідних «елек-

тронних відміток» працівниками секретаріату (апарату) ради. Відтак, може бути повністю забезпеченим право члена постійної комісії на своєчасне і належне повідомлення; право на внесення змін до порядку денного; право на виступ, пропозицію, доповідь, звіт, врегулювання спірних ситуацій як в онлайн- так і оффлайн-форматі або виїзного засідання; право «відкладального вето»; дорадчого голосу окремих категорій представників чи працівників місцевої ради. Також, на наш погляд, постійні комісії місцевих рад з питань екології багатьом місцевим радам слід було би звузити у сферах діяльності, не змішувати їх напрямки роботи з несумісними галузями господарства на території відповідної ради. В багатьох екологічних комісіях місцевих рад гострим є питання фаховості членів комісії, однак місцеві депутати не поспішають залучати до роботи в комісіях місцевих екологів, надаючи перевагу та право виступу працівникам ради або виконавчого комітету. Загалом, місцеву екологічну політику та питання захисту довкілля, на наше переконання, варто винести в окремий пріоритет та закріпити в регламенті ради. Таким чином, незважаючи на досить значну кількість праць, присвячених проблематиці даної статті, низка питань щодо діяльності постійних комісій місцевих рад у сфері екології та захисту довкілля ще залишається відкритою та потребує подальших наукових та практичних рішень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997. № 280/97-ВР. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (Дата звернення: 22.10.2022)
2. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України № 1678-VII від 16.09.2014. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (Дата звернення: 22.10.2022)
3. Directive 2008/98/EC of The European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on waste and repealing certain Directives : Директива Європейського Парламенту та Ради 2008/98/ЄС від 19.11.2008. URL: <https://mepr.gov.ua/files/docs/2008%2098%20%D0%84%D0%A1.pdf> (Дата звернення: 22.10.2022)
4. Про відходи : Закон України від 05.03.1998. URL: № 187/98-ВР. *Верховна Рада України*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187/98-%D0%B2%D1%80#Text> (Дата звернення: 22.10.2022)
5. Ладиченко В. В., Головка Л. О., Капплова О. Муніципалітет як регулятор поводження з побутовими відходами. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2019. № 5. С. 38-45.
6. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991. URL: № 1264-XII <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (Дата звернення: 22.10.2022)
7. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (Дата звернення: 22.10.2022)
8. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності : Закон України від 11.09.2003 № 1160-IV. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15#Text> (Дата звернення: 22.10.2022)
9. Про статус депутатів місцевих рад : Закон України від 11.07.2002 № 93-IV. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93-15#Text> (Дата звернення: 22.10.2022)
10. Про постійні комісії: Положення Запорізької міської ради №29 від 27.01.2021. *Верховна Рада України*. URL: <https://zp.gov.ua/uk/organizations/item/184/postijna-komisiya-z-pitan-ekologii> (Дата звернення: 22.10.2022)
11. Про діяльність постійної комісії Кропивницької міської ради з питань екології, земельних відносин та комунальної власності: Положення Кропивницької міської ради від 02.02.2021 №46. URL: <https://www.kr-rada.gov.ua/z-pitan-zemelnih-vidnosin-ta-komunalnoyi-vlasnosti/protokoli-komisiyi-ekologii/> (Дата звернення: 22.10.2022)
12. Про схвалення Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року : Розпорядження КМ від 20.10.2021 р. № 1363-р. Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2021-%D1%80#Text> (Дата звернення: 22.10.2022)